

CREATIEF MET COMPLEXE LITERATUUR

Teksten van Apollinaire of Perec bespreken in de Franse les? Marie-Jeanne Harinck deed onderzoek naar betekenisvol literatuuronderwijs en weet haar leerlingen met creatieve schrijfp opdrachten te boeien. Ook minder toegankelijke literatuur kan heel uitdagend zijn voor leerlingen.

MARIE-JEANNE HARINCK

Het lezen of uitdiepen van Franse literatuur ligt voor de gemiddelde havo 4- of havo 5-leerling niet voor de hand. Veel literatuur ligt namelijk boven het verworven leesvaardigheidsniveau van de leerling. Een tekst van Proust of Hugo bevindt zich bijvoorbeeld op C1-niveau van het Europees Referentiekader (ERK). Dit terwijl leerlingen eind havo 5 op niveau B1 voor leesvaardigheid komen. Door de hoge moeilijkheidsgraad blijven veel waardevolle literaire teksten op de plank liggen. Dit is een gemiste kans voor zowel docent als leerling. Hoe prachtig zou het zijn om een fragment van Proust of Hugo met je leerlingen te bespreken? In het kader van mijn afstudeeronderzoek aan de masteropleiding Frans in Tilburg heb ik onderzoek gedaan naar hoe complexe literaire teksten

een plek kunnen krijgen binnen literatuuronderwijs.

In mijn havo 4-klas ben ik aan de slag gegaan met het lezen én uitdiepen van literaire fragmenten die boven het leesvaardigheidsniveau van de leerlingen lagen. Vooral het uitdiepen en verwerken van de teksten was, en blijft, een uitdaging. Hoe kan je de leerling ‘pakken’ en bewust na laten denken over de behandelde tekst? Hoe geef je literatuurverwerking vorm? Het lezen van literatuur is tenslotte niet alleen het lezen van een belangrijk werk of een tekst in de doeltaal, maar omvat ook het ontwikkelen van leeservaringen, het beter leren kennen van zichzelf en anderen (Witte, 2008).

Literatuur en creatief schrijven

Binnen mijn onderzoek heb ik bewust gekozen voor het verwerken van literatuur door creatief schrijven. Het gaat

dan om het schrijven van ‘subjectief-individuele teksten, vaak met een speels karakter in respons op een literaire tekst’ (Janssen & Van den Bergh, 2010, p. 4), zoals het beschrijven van de persoonlijke leeservaring en opvatting in antwoord op een gelezen tekst.

Bij het lezen van de schrijfp opdrachten van mijn leerlingen was ik blij dat ik deze uitdaging met hen ben aangegaan. Hun schrijfproducten lieten betrokkenheid en kwetsbaarheid zien met betrekking tot de tekst en het thema. Hiermee werden zij mede-eigenaar van de tekst. Het verhaal van de gelezen tekst smolt als het ware samen met het verhaal van de leerling. Voor de leerlingen ging het niet langer om het foutloos schrijven van een tekst, maar in de eerste plaats om het overbrengen van een persoonlijke boodschap in de doeltaal. Alleen al om dit gegeven zou creatieve schrijfvaardigheid een

vaste plaats binnen het literatuuronderwijs moeten hebben. Creatief schrijven geeft leerlingen een kijkje onder de motorkap van literatuur en vergroot hiermee hun literaire competentie. Daarnaast motiveert productief literatuuronderwijs de leerling om literatuur te lezen (Dirksen, 1995).

Creatief schrijven kan dus een positief effect hebben op de leerling. Maar hoe betrek je een leerling bij literaire teksten die zich bevinden op ERK-niveau C1 of C2? Bij complexe literaire fragmenten zal de leerling door de lange zinnen, moeilijke zinsconstructies en lastige woorden snel afhaken. De lespraktijk laat ons zien dat een goede en weloverwogen aanpak nodig is.

In mijn onderzoek heb ik gezocht naar handvatten die gemakkelijk te gebruiken zijn bij de voorbereiding en uitvoering van lessen met creatief schrijven naar

Marie-Jeanne Harinck in een mavo 2-klas van het Wartburg College, locatie Guido de Brès in Rotterdam. Foto: Beeldkracht

A KEUZE LITERAIR FRAGMENT
• Leerdoelen: Stel de doelen vast, wat de leerlingen moeten leren en welke vaardigheden de leerlingen moeten inzetten. • Kiezen van literair fragment of tekst: Kies een fragment dat bij de leerling emotie, ervaring of beleving oproept. Kijk welke mogelijkheden er zijn om naast de originele tekst ondersteunend materiaal aan te bieden dat de moeilijkheidsgraad van de tekst verlaagt of dat de beleving en aansluiting bij de leerling ten goede komt.
B CONTEXT
• Plaatsen van het werk in de historische context: Verstrek de leerling op laagdrempelige manier onmisbare informatie over de historische context. Maak deze zichtbaar en tastbaar aan de hand van een video, voorwerpen of afbeeldingen. Activeer de voorkennis van leerlingen. • De schrijver een plaats geven: Verstrek de leerling op een laagdrempelige manier belangrijke informatie over de schrijver en het werk zelf. • Kennismaking met het werk: Besteed aandacht aan de titel van het werk en de thematiek. Stel voorspellings- en/of interpretatievragen om het actieve denkproces te stimuleren.
C TEKST
• De originele tekst: Laat de leerlingen op laagdrempelige wijze kennismaken met de originele tekst en het thema. Stel hierbij vragen die gaan over zowel het esthetische als het inhoudelijke aspect. Het doel is om leerlingen te laten benoemen hoe zij de tekst ervaren en welke aannames en voorspellingen zij doen op basis van de originele tekst. • Het ondersteunend materiaal: Gebruik aanvullende materialen om het tekstfragment inzichtelijk te maken. Hierbij geldt als uitgangspunt: de tekst laten begrijpen zonder dat belangrijke elementen uit de originele tekst verloren gaan. • Verwerkingsvragen: Stel bij de tekst verwerkings- en interpretatievragen die de leerlingen voorbereiden op de fase van oriëntatie binnen het schrijfproces.
D CREATIEVE SCHRIJFVAARDIGHEID
• Oriëntatie: Introduceer de schrijfpdracht en communiceer de leerdoelen. Laat de leerling allereerst de tekst koppelen aan eigen ervaringen of de eigen visie. Hierbij valt te denken aan het maken van een woordweb, in gesprek gaan met een medeleerling en dergelijke. • Schrijfpdracht: Laat de leerling vooraf nadenken over hoe hij zijn eigen visie of beleving gaat verwoorden binnen de schrijfpdracht. • Schrijven: Spoor de leerling aan om tijdens het schrijven de tekst te controleren op grammatica, vocabulaire en samenhang. • Reflectie: Laat de leerling de geschreven tekst naast de leerdoelen leggen. Laat indien mogelijk de leerlingen elkaars werk controleren en uitwisselen. • Aanpassing en eindproduct: Laat de leerlingen aanpassingen doen aan de hand van de verworven feedback of controle.

Kader 1. Handvatten

Creatief schrijven geeft leerlingen een kijkje
onder de motorkap van literatuur en vergroot
hiermee hun literaire competentie

aanleiding van lastige literaire fragmenten. In kader 1 zijn deze samengevat. Om de koppeling naar concrete lesideeën te maken en de handvatten te verduidelijken, zal ik deze uitwerken aan de hand van enkele literatuurlessen.

Verdriet en hoop

Het eerste voorbeeld (zie kader 2) is een literatuurles rondom het gedicht ‘Un oiseau chante’ van Apollinaire. Hij schreef het gedicht in de loopgraven tijdens de Eerste Wereldoorlog. Apollinaire toont in zijn gedicht de ontberingen in de loopgraven en vertelt wat hem hoop gaf. Vanuit de tekst kan een betekenisvolle en persoonlijke koppeling gemaakt worden rond het thema hoop. Ieder persoon kent tenslotte op zijn eigen manier verdriet en hoop.

Ter introductie is allereerst de historische context en het leven van de schrijver zelf behandeld. Het feit dat het gedicht geschreven is door een soldaat in het midden van de strijd neemt leerlingen mee naar de inhoud van het gedicht. De tekst zelf is gepresenteerd met behulp van een *short movie* waarin het gedicht wordt verbeeld met, hoorbaar op de achtergrond, de tekst zelf. Door het beeldverhaal zien de leerlingen in één oogopslag de omgeving, het perspectief, de tijdsbepalingen en de emotie (Van der Knaap, 2019). Het ondersteunend materiaal haalt de moeilijkheidsgraad van de tekst naar beneden en geeft de leerling houvast.

Om de leerlingen creatief aan de slag te krijgen met Apollinaire heb ik hen een gedicht laten schrijven over wat hun hoop en kracht geeft in moeilijke tijden. Bij creatief schrijven is het belangrijk om de leerling goed te begeleiden en in stappen aan de opdracht invulling geven (Wolters, 2016). Om te beginnen hebben de leerlingen een woordweb gemaakt rond de vraag ‘Wat geeft jou hoop?’. Een selectie van deze woorden werd gebruikt als leidraad voor de inhoud van het gedicht.

De ingeleverde gedichten lieten mij zien hoe waardevol literatuuronderwijs kan zijn. De leerlingen lieten kwetsbaarheid en openheid zien. En dat met een gedicht in de doeltaal. Zo schrijven leerlingen: ‘Dieu, je peux toujours prier. / Je peux toujours penser à vous’ en ‘Ma

Écrivez un poème en français: We hebben gezien hoe Apollinaire het leven en de hoop op leven beschrijft en verbeeldt in zijn gedicht ‘Un oiseau chante’. Je gaat nu zelf een gedicht schrijven over wat jou kracht en hoop geeft in moeilijke perioden (familie/hobby/vrienden). Doe dit in minimaal drie strofes (twaalf versregels).

a. Wat geeft jou hoop en kracht wanneer je het lastig hebt? Zet dit woord in het midden en maak een woordweb: *wat, waarom en hoe?*

b. Bekijk de elementen die je bij (a) hebt opgeschreven. Geef de elementen die je in je gedicht wilt gebruiken een kleur.

c. Schrijf het gedicht met behulp van de woorden die je bij (b) gemarkeerd hebt. Deze geven structuur en vormen een leidraad bij het schrijven.

d. Controleer de spelling en grammatica.

e. Laat je gedicht lezen aan je sparringpartner. Corrigeer aan de hand van de feedback.

Tips: Wil je iets omschrijven? Denk ook eens aan het noemen van bepaalde kleuren/geuren waarmee je een gevoel kunt weergeven. Rijmen mag, maar moet niet! Apollinaire maakte gedichten los van regels, gebruik deze vrijheid.

Kader 2. ‘Un oiseau chante’

Écrivez une lettre (100 mots) à Georges Perec: We hebben gezien hoe Perec woorden voor de trauma's uit zijn jeugd zoekt. Je gaat advies geven naar aanleiding van de volgende zin uit het fragment : '(...) je fus comme un enfant qui joue à cache-cache et qui ne sait pas ce qu'il craint ou désire le plus : rester caché, être découvert'.

- Overleg vijf minuten met je sparringpartner: Wat ga je schrijven aan Perec? Wat is jouw advies?
- Maak een schrijfplan: inleiding, kern, slot.
- Start met het schrijven van de brief: maak gebruik van de startzinnen en het vocabulaire. Let tijdens het schrijven op of de brief samenhangend en correct is.
- Laat je brief lezen aan je sparringpartner. Na correctie zet je onderaan de plus- en minpunten.

exprimer ses sentiments
je suis frappé(e) par
je me sens
je suis bouleversé(e) par

exprimer une (im)possibilité
il est vrai que
on dit que

connecteurs
premièrement, deuxièmement
mais

donner son opinion
je voudrais donner un conseil
à mon avis
je trouve que
je suis convaincu(e) que
je trouve que

parler ses souvenirs
quand j'étais petit(e)
pendant ma jeunesse

Monsieur Perec,

Pendant notre cours nous avons parlé de votre enfance et le dilemme de le relever ou de l'ignorer : « ... je fus comme un enfant qui joue à cache-cache et qui ne sait pas ce qu'il craint ou désire le plus : rester caché, être découvert ». Le passage m'a frappé car ...

Les souvenirs d'enfance sont importants parce que ...

Kader 3. *W ou le souvenir d'enfance*

Het creatief schrijven liet zien dat literatuuronderwijs veel meer is dan alleen het lezen van lastige teksten in de doeltaal

tante réconfort moi, / Je pleure elle pleure, / C'était un jour noir, / Souvenirs restent'. De schrijfopdrachten werden door de persoonlijke invulling eigenlijk een verlengde van het gedicht van Apollinaire. Hiermee gaat creatief schrijven niet alleen over literatuur, maar wordt de leerling zagezegd eigenaar van literatuur.

Jeugdherinneringen

Het tweede voorbeeld (zie kader 3) is het schrijven van een brief aan de schrijver Georges Perec. In het werk *W ou le souvenir d'enfance* probeert de auteur woorden te geven aan zijn jeugdtrauma's uit de Tweede Wereldoorlog. In het gekozen literaire fragment zegt Perec: 'Ik heb geen herinneringen aan mijn kinderjaren'. De centrale vraag is of hij deze pijnlijke jeugd moet ontdekken of juist verstoppen.

Om de leerlingen extra te betrekken bij de tekst heb ik hun gevraagd een foto mee te nemen uit hun jeugd. In de les wordt aan de hand van deze foto's ingegaan op het thema jeugdherinneringen en wat deze waardevol maken. Het ondersteunend materiaal wordt in dit geval door de leerlingen zelf gevormd en maakt dat ze persoonlijk betrokken worden bij het thema.

In antwoord op de tekst schrijven de leerlingen een brief aan Perec waarin zij hem advies geven. Voordat de leerlingen aan de slag gaan met het schrijven maken ze een schrijfplan. Bij het schrijven worden een aantal bruikbare zinnen gegeven. In een van de brieven schrijft een leerling: 'Les souvenirs d'enfance sont importants parce qu'ils forment votre personnalité. On dit que c'est bon pour notre développement bien que vos souvenirs d'enfance sont parfois durs. N'oubliez pas que vous êtes précieux.' Een ander citaat: 'Quand j'étais petite je n'avais pas toujours de beaux souvenirs, mais le mauvais souvenirs ne sont pas les plus importants. Personnellement je regarde les beaux souvenirs parce qu'ils me fait plaisir.'

Persoonlijke visie

Het nakijken van de ingeleverde opdrachten en de uitvoering van de lessen gaf mij veel voldoening. Het creatief schrijven liet mij zien dat literatuuronderwijs veel meer is dan alleen het lezen van lastige teksten in de doeltaal. In de les ging het niet langer om het lezen van een literair fragment, maar veel meer om het verwoorden van de persoonlijke visie in respons op het literaire fragment. Leerlingen lieten me in de schrijfopdrachten hun persoonlijke verhaal lezen. In de les zag ik hoe leerlingen hun visie uitwisselden en in gesprek gingen over het thema. Tegelijkertijd zag ik dat het hoofddoel niet langer meer het schrijven van een correcte zin was, maar het correct verwoorden van hun visie. Zo zochten zij bijvoorbeeld naar een goede opbouw van de tekst en corrigeerden elkaars geschreven tekst. Dit zorgde voor een verbetering van de schrijfkwaliteit.

Kortom, creatief schrijven verdient in meerdere opzichten een vaste plaats binnen de (literatuur)les. De uitgevoerde lessen laten zien dat dit zelfs met literatuur kan die (ver) boven het leesvaardigheidsniveau ligt van de leerling. ■

LITERATUUR

- Dirksen, J. (1995). *Lezers, literatuur en literatuurlessen* [Proefschrift, Katholieke Universiteit Nijmegen]. Radboud Repository. https://repository.ubn.ru.nl/bitstream/handle/2066/145929/mmubn000001_194723283.pdf
- Janssen, T., & Bergh, H. van den. (2010). Het effect van creatief schrijven op het lezen van korte verhalen. *Levende Talen Tijdschrift*, 11(1), 3–15.
- Knaap, E. van der. (2019). *Literatuur en film in het vreemdetalenonderwijs*. Coutinho.
- Witte, T. (2008). *Het oog van de meester: Een onderzoek naar de literaire ontwikkeling van havo- en vwo-leerlingen in de tweede fase van het voortgezet onderwijs*. Eburon.
- Wolters, A. (2016). *Schrijf je creatief! Op weg naar creatief schrijven in het literatuuronderwijs: Een analyse-instrument* [Masterscriptie, Radboud Universiteit Nijmegen]. Radboud Universiteit Onderwijsrepository. <https://theses.ubn.ru.nl/handle/123456789/1685>